

Лексикологія

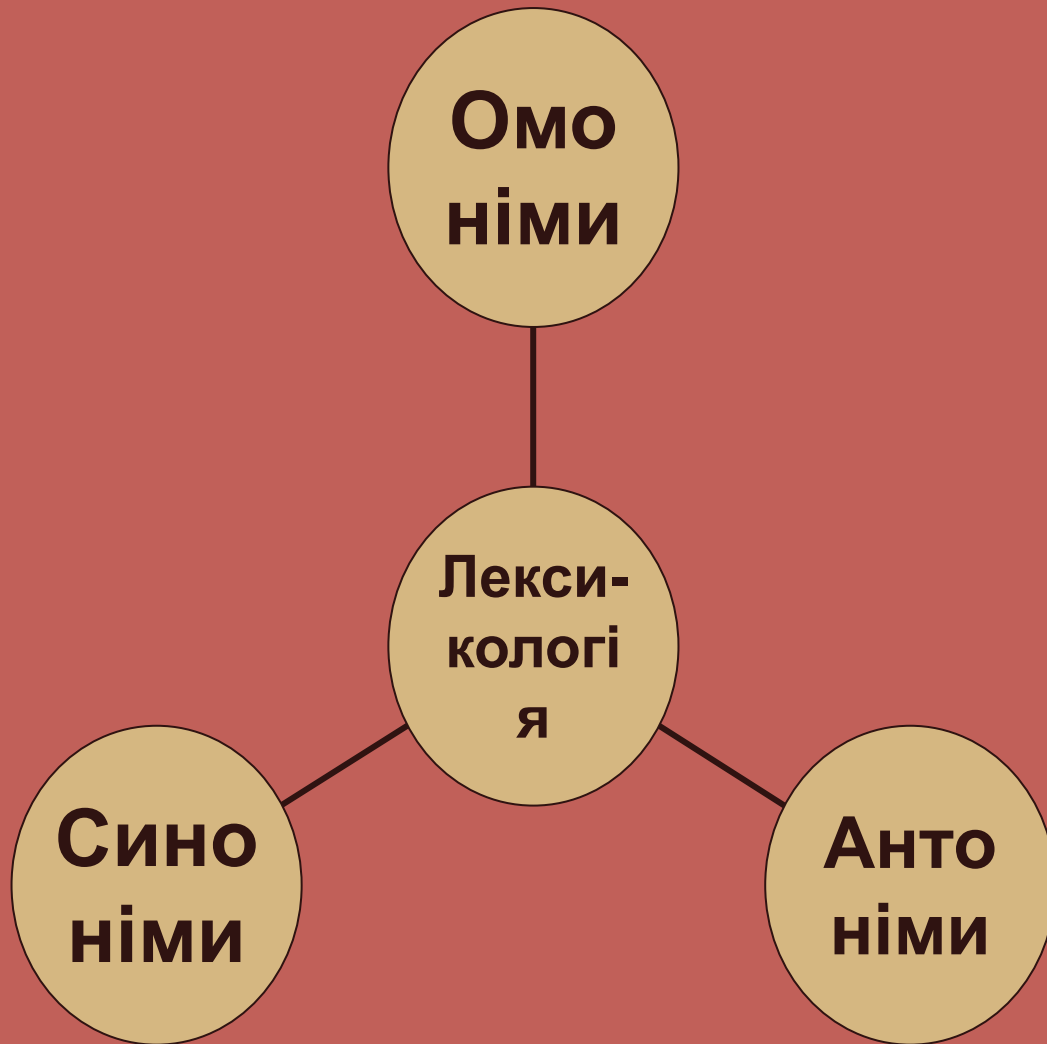
- **Лексикологія** – наука, яка вивчає значення слів, їх уживання.
- **Лексика** – усі слова, які вживаються в мові, становлять її словниковий склад.
- Кожне слово щось означає: називає предмет, дію, ознаку, тобто має **лексичне значення**.
Лексичне значення мають тільки самостійні частини

З'ясуйте, що зображено на
картинках та поясніть лексичне
значення цих слів

Синоніми

- **Синоніми** – це слова, різні за звучанням і написанням, але однакові або близькі за лексичним значенням.
- Два і більше синонімів утворюють **синонімічний ряд**.

- **Дружити** –
приятелювати,
товаришувати,
ладити,
брататися.
- **Лагідне** –
привітне, ласкаве,
приємне.

Дібрати синонімічний ряд до слів

- Радіти –

- Мудрий -

АНТОНІМІИ

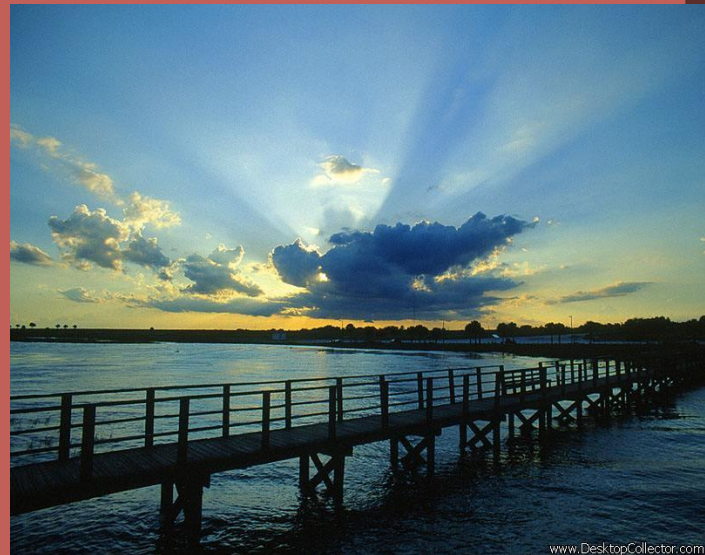
- **Антоніми – це слова з протилежним значенням.**
- **Антонімами можуть бути іменники, прикметники, дієслова,**

www.DesktopCollector.com

• Вечір

www.DesktopCollector.com

• Ранок

Зима

Літо

Омоніми

- **Омоніми** – слова однакові за звучанням або написанням, але різні за значенням.

“Естафета”.

Відшукай омоніми в каламбурах

Вовк

В лісі вовк страшний живе,
Поїдає все живе.

Їжачок

Їжачиха сину шила
Чобітки без голки й шила.

Кіт

Я кота шукав уранці
І знайшов його у ранці.

Рис

Не любить їсти рис Борис,
Бо рис – це вам не барбарис.

Лексичне значення слова. Типи лексичних значень

- ✓ Слова, які не мають переносних (вторинних) значень, називають однозначними.
- ✓ Переважна більшість слів української мови є багатозначними - слова, які виражають кілька значень. *(наприклад, лексема сідати означає займати місце; приступати до роботи, що виконується; бути ув'язненим; мешкати; приземлитися; обмежувати себе чимось у харчуванні).*

Однозначні слова

- **Однозначними** називаються слова, які мають одне лексичне значення.

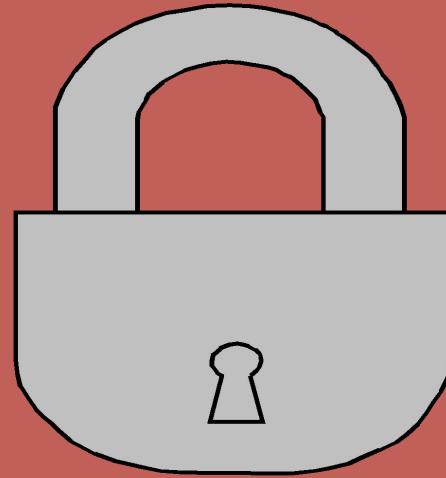

Багатозначні слова

- **Багатозначними** називаються слова, які мають кілька лексичних значень.

- Козак – в Україні XV – XVIII ст. – вільна людина, член козацького війська (пряме значення слова).
- Козак – відважний, хоробрий, з високими моральними якостями чоловік, лицар (переносне значення слова).

Лексика української мови за походженням

- ✓ Лексика української мови поділяється на дві групи – споконвічно українська і запозичена.
- ✓ Споконвічно українська лексика формувалася у такій послідовності:
Індоєвропейська □ праслов'янська □ східнослов'янська □ власне українська.
- ✓ Запозичені слова поділяють на:
запозичення зі слов'янських мов та
запозичення з неслов'янських мов.

Власне українські слова

Виникають на українському мовному ґрунті після розпаду давньоруської єдності слов'ян, під час формування української нації та протягом усього розвитку мови

(*вареники, сніданок, гай, мрія, очолити та інші*).

Фонетичні та граматичні знаки:

1. Чергування [о], [е] з [і]: *село – сільський.*
2. Заміна [е] на [о] після шиплячих та [й]:
женити – жонатий.
3. Наявність суффіксів: -ник, -івник, -ець, -анн, -ач, -яль, -ив, -юк, -ар, -есеньк, -ощ та інших:
ворожнеча, плаксій, викладач.
4. Наявність префіксів: су-, перед-, по-, прі-:
передчасно, подвір'я, прірва, посадити.

Запозичені слова

- 1. Індоевропейські слова** складають важливий шар української мови. Вони називають предмети і явища, тварин, рослин, числа, дії, продукти, родинні зв'язки. (*Озеро, око, босий, брати, сто, тато, батько, віця*).
- 2. Праслов'янська лексика** утворилася, коли слов'яни жили спільним життям. Позначають людей, тварин, взуття, одяг, предмети, прикраси, обряди, абстрактні поняття. (*правда, вікно, чоловік, жінка, голуб, Купала, вітер та інші*).
- 3. Спільносхіднослов'янські слова** виникли коли із слов'янської мовної єдності виділилася група східних слов'ян. Спільнослов'янських слів в українській мові дуже багато. (*Щока, кулак, озима, пряник, хороший, сьогодні, тепер тощо*).

Словники української мови

- **Словники** – особливі книги, які допомагають писати правильно і красиво.

"Рятуймо слова"

- Тест

- Розкрийте значення слів:

1. **Галушник -**

- А) любитель галушок;
- Б) той, хто варить галушки;
- В) товста людина.

2. **Гладун –**

- А) глек;
- Б) товстун;
- В) гладенький камінець.

3. Гринджоли –

- А) чоботи;
- Б) сани;
- В) музичний інструмент.

4. Гайовик –

- А) лісник;
- Б) гриб;
- В) кошик для гайок.

5. Дерун –

- А) оладок з тертої картоплі;
- Б) той, хто забирає яйця з гнізд диких птахів

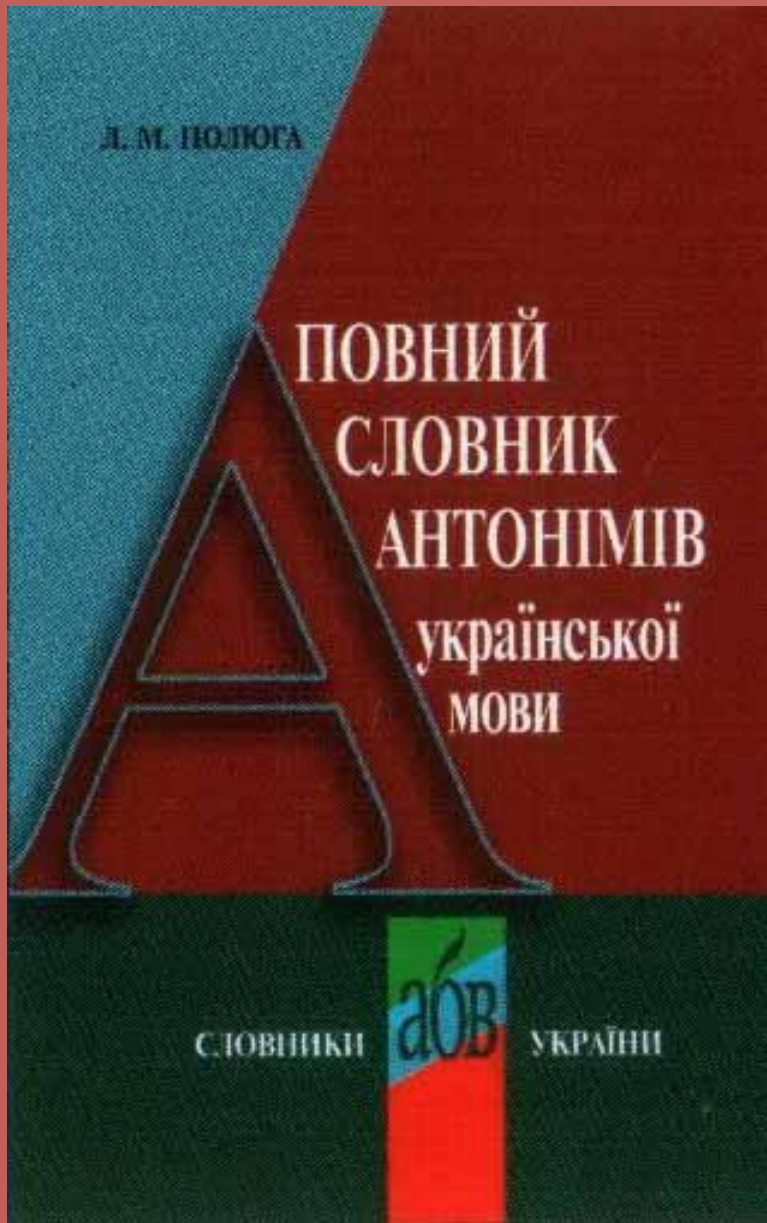
«Сучасний орфографічний словник української мови. Написання складних слів»

Пропонований словник висвітлює одне із найскладніших питань української орфографії — написання слів разом, окремо, через дефіс.

Правопис складних слів в українській мові регулюється довгим рядом правил, які, крім того, мають численні винятки. Обидва випадки — написання за правилом і винятки — широко представлені у словнику на матеріалі загальноновживаної лексики сучасної української мови.

Словник містить 35 тис. слів.

- У четвертому виданні "Повного словника антонімів української мови" видані антоніми різного типу, а в словникових статтях тлумачаться їх значення, наводяться зразки їхньої сполучуваності з іншими словами, антонімічні стійкі словосполучення та фразеологізми, приклади їх використання в текстах творів, висловах, відомості про антонімічну синонімію, споріднені антонімічні пари.

- У словнику, який нараховує близько 9200 синонімічних рядів (у двох томах),подається синонімічне багатство української мови (на матеріалах літературної мови 19-20ст., діалектної та народнопоетичної лексики) із семантичним, граматичними, стилістичними характеристиками синонімів та прикладами їх уживань в контексті.він є найповнішим за ступенем опрацювання зібранням української синоніміки.

СЛОВАРІ

„Українського Слова“

БОРИС ГРІНЧЕНКО

СЛОВАРЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАИНСКО-РУССКИЙ

СЛОВАРЬ

О—Я

БЕРЛІН 1924

ВИДАВНИЦТВО
„Українського Слова“
В БЕРЛІНІ

С

СЛОВНИК СТАРО- СЛОВ'ЯНСЬКО- УКРАЇНСЬКИЙ

© 2000 by the Ukrainian Academy of Sciences

СУЧАСНИЙ СЛОВНИК ІНШОМОВНИХ СЛІВ

Український
національний інститут
українських студій

Київ

ЕТИМО- ЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

А
Г

том 1

- Словник української мови, що розкриває етимологію — походження та історію семантики слів української мови. Подає розширений матеріал по кожній словниковій статті, вказує відповідники українських коренів та словоформ в інших слов'янських та індоєвропейських мовах.
- Цей фундаментальний «Етимологічний словник української мови» у семи томах, за свідченням фахівців, є найкращим зі слов'янських етимологічних словників. Він подає етимологію і характеризує стан етимологічної розробки усіх зафіксованих у ХІХ–ХХ ст. слів української мови та її діалектів за винятком найрегулярніше утворюваних похідних форм, застарілих слів та вузькофахових термінів іншомовного походження.

«Сучасний тлумачний словник української мови» є універсальним довідником, укладеним відповідно до чинного українського правопису з урахуванням змін, які сталися останнім часом у лексичному та семантичному мовному складі.

Від аналогічних видань Словник відрізняється інформативною насиченістю і компактністю. Він містить досить повні й зрозумілі формулювання значень загальноновживаних слів української мови.

Відмітною рисою Словника також є

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ
СЛОВНИК

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ
СЛОВНИК

Шевченківський словник є своєрідним підсумком розвитку шевченкознавства. Шевченківський словник є своєрідним підсумком розвитку шевченкознавства. Він містить багатосторонні відомості про життя та творчість Тараса Григоровича Шевченка — поета і художника. Широко подано відомості про літературну та художню творчість Шевченка.

Вміщено окремі статті про кожний його літературний твір і більшість мистецьких творів. Шевченківський словник – багатоілюстроване видання, у якому подано репродукції багатьох малярських творів Шевченка, автографи творів поета, фото видань його творів, карти, фото місць перебування Шевченка.

Всього подано близько 1000 ілюстрацій, зокрема 63 ілюстраційні таблиці на вклейках, з яких 20 — кольорові

